

Wydawnictwo dzięki swojemu szerokiemu zasięgowi znowu stanie się pomocą zarówno dla pracowników naukowych wszelkich dziedzin, jak i dla działaczy społecznych, politycznych i kulturalnych. Brak tego wydawnictwa odczuwano dotkliwie w okresie przerwy i dlatego Instytut Historii PAN już od przeszło roku pracował w kierunku jego wznowienia.

Należy się spodziewać, że problematyka śląska wystąpi tu szeroko również w formie uzupełnień zeszytów przedwojennych.

MUZEUM ŚLĄSKIE WE WROCŁAWIU

Muzeum Śląskie, centralna placówka tego typu na Dolnym Śląsku, podjęło normalną działalność w lipcu 1948 r., po trzyletnim okresie żmudnej organizacyjnej pracy od podstaw, której głównym zadaniem było ratowanie rozprószonych zabytków, ich gromadzenie, porządkowanie i konserwacja. Organizujące się stopniowo poszczególne działy Muzeum, dysponując skromnym zespołem pracowników, koncentrowały swoje wysiłki przede wszystkim w kierunku uzupełniania i porządkowania zasobów zabytkowych oraz realizacji zadań usługowych przez opracowanie i udostępnianie wystaw stałych i czasowych.

Po otwarciu w r. 1948 Galerii Malarstwa Polskiego, Działu Archeologii i Działu Sztuki Średniowiecznej udostępniono w r. 1951 wystawę Działu Rzemiosł Artystycznych, zaś w r. 1954 Dział Historyczny z wystawą *Dziesięć wieków Śląska*. Wreszcie r. 1956 przyniósł otwarcie stałej wystawy Działu Etnograficznego.

W okresie sprawozdawczym (r. 1956), podobnie jak i w latach ubiegłych, działalność Muzeum Śląskiego zaznaczyła się na trzech głównie odcinkach: 1. działalności usługowej; 2. naukowej i 3. popularyzatorskiej. Prace prowadzone były przez poszczególne działy siłami swoich zespołów naukowych, przy koordynacji całokształtu działalności na kolegiach dyrekcyjnych.

W działalności usługowej wysunęło się na plan pierwszy zagadnienie wystawiennictwa i realizacja zadań ekspozycyjnych, prowadzona przez zespoły pracownicze poszczególnych działów. Dział Archeologiczny, poza systematycznym uzupełnianiem stałej wystawy *Śląsk Starożytny*, zorganizował wystawę objazdową pt. *Wykopaliska na Śląsku w latach 1945—1955*, którą w ciągu 50 dni trwania zwiedziło 12 250 osób w kilkunastu miejscowościach Dolnego Śląska. W muzeum regionalnym w Nysie urządzono stałą wystawę archeologiczną, wyposażając ją w nowoczesny sprzęt ekspozycyjny. Podjęto także wstępne przygotowania do zorganizowania w Chojnowie, z inicjatywy miejscowego społeczeństwa, wystawy archeologicznej pod kątem widzenia potrzeb dydaktycznych nauczycielstwa. W związku z zaplanowaną nową siecią muzeów archeologicznych poczyniono przygotowania do urządzenia działu archeologicznego w mającym powstać muzeum regionalnym w Kłodzku.

Dział Historyczny po demontażu ostatniego okresu wystawy *10 wieków Śląska* (Śląsk w Polsce Ludowej) podjął prace przygotowawcze, do skorygowania i uzupełnienia ekspozycji, szczególnie jej części ilustrującej okres 1850—1945. Przystąpiono również do wstępnych prac nad zaplanowaną na r. 1957 wystawą kościuszkowską, przeprowadzając szczegółowe kwerendy w zbiorach archiwalno-muzealnych Wrocławia, Krakowa i Warszawy. Dla muzeum regionalnego w Jaworze opracowany został szczegółowy scenariusz ekspozycji historycznej oraz wytypowano niezbędne eksponaty.

Dział Rzemiosł Artystycznych po przeprowadzeniu demontażu wystawy *Kamionka bolesławiecka w okresie 10-lecia* otworzył wystawę czasową pt. *Przykłady*

rzemiosła artystycznego Dalekiego Wschodu oraz wystawę *Współczesna ceramika czeskosłowacka*. Wystawę stałą po dokonaniu częściowych przemieszczeń uzupełniono nowymi zabytkami.

Dział Malarstwa Polskiego zorganizował w okresie sprawozdawczym trzy wystawy czasowe: rysunków Stanisław Dawskiego, drzeworytu japońskiego oraz wystawę grafiki angielskiej XVIII w.

W r. 1956 otwarta została stała wystawa etnograficzna w salach zamkowych przy ul. Kazimierza Wielkiego. Dział Etnograficzny przeprowadził także reorganizację ekspozycji etnograficznej muzeum w Ziębicach.

Dział Naukowo-Oświatowy wspólnie z Gabinetem Grafiki Zakładu im. Ossolińskich PAN przygotował wystawę czasową pt. *Ilustracje do dzieł W. Szekspira w grafice angielskiej XVIII wieku*.

Oddział: Muzeum Historyczne m. Wrocławia otworzył w Starym Ratuszu w ramach „Dni Wrocławia“ wystawę ikonografii dokumentarnej pod nazwą *Dawny Wrocław w planach i widokach XV—XIX w.* Pracownicy poszczególnych działów naukowych uczestniczyli ponadto w opracowywaniu, konsultowaniu i realizacji wystaw w muzeach regionalnych Opola, Nysy, Raciborza i Ziębic.

W działalności usługowej Muzeum Śląskiego ważną pozycję stanowiło udostępnianie materiałów zabytkowych pracownikom naukowym oraz instytucjom w kraju i za granicą. Przeprowadzono szereg ekspertyz fachowych i udzielono licznych konsultacji instytucjom naukowym w kraju. Z pomocy Muzeum Śląskiego korzystały: Zakład Archeologii IHKM PAN, Stacja Archeologiczna IHKM PAN we Wrocławiu, Muzea Narodowe w Warszawie i Poznaniu, muzea okręgowe, Muzeum Aptekarskie w Krakowie, CPLiA, Desa, Film Polski oraz Teatr we Wrocławiu. Z depozytów muzealnych korzystał w dużej mierze Film Polski, wypożyczając zabytki, głównie z zasobów Działu Historycznego i Działu Rzemiosł Artystycznych. Ze zbiorów muzealnych korzystała również zorganizowana przez ośrodek dydaktyczny przy DOSZ we Wrocławiu wystawa ochrony zabytków, którą konsultowali m. in. pracownicy Działu Historycznego.

Prace naukowe, stanowiące w realizacji zadań planowych poszczególnych działów jedną z ważniejszych pozycji, zaznaczyły się wydatnie w ogólnym dorobku Muzeum. Starano się powiązać je ściśle z zasobami własnych zabytków, regionem Dolnego Śląska oraz specyfiką działów naukowych.

Dział Archeologiczny prowadził terenowe prace naukowo-badawcze, które ze względu na brak dostatecznych kredytów miały charakter raczej dorywczy i ograniczały się do badań powierzchniowych na terenach powiatów Koźle i Strzelce Opolskie oraz w okolicach Wrocławia (Samotwór, Sołtysowice, Stabłowice). W okolicy Psiego Pola podjęto przy pomocy Oficerskiej Szkoły Wojsk Inżynierskich badania celem wykrycia śladów pobojuwiska z r. 1109. Opracowania naukowe, związane ściśle ze śląską problematyką regionalną oraz zasobami Muzeum, objęły m. in. cmentarzysko łużyckie we Wrocławiu-Grabiszynie, zagadnienie pobojuwiska na Psim Polu z r. 1109 oraz zestaw materiałów do mapy stanowisk kultury unietycznej wraz z katalogiem zabytków tej kultury na Śląsku i w Wielkopolsce. Wśród prac opublikowanych bądź oddanych do druku przez pracowników Działu Archeologicznego znalazły się: doc. dr W. Sarnowskiej, *Uzbrojenie średniowieczne w świetle wykopalisk 1948—1951 w Opolu na Śląsku* (Materiały Wczesnośredniowieczne, XII); mgra K. Smutka, *Technika wiercenia otworów trzonkowych w kamieniu w III okresie neolitu i I okresie brązu*; mgr T. Różyckiej, *Z zagadnień obróbki żelaza na Śląsku w okresie halsztackim* (Kwartalnik Opolski, 1955, nr 3/4).

Dział Historyczny w pełnym zespole swoich pracowników podjął pracę zbiorową *Studia i materiały do dziejów techniki rzemiosł* w oparciu przede wszystkim o dokumentację zabytkową i ikonograficzną. Prowadzone w ramach planu naukowego indywidualne prace źródłowo-dokumentacyjne objęły m. in. zebranie materiałów do dziejów Jawora i księstwa jaworskiego, w związku z organizacją wystawy muzeum regionalnego w Jaworze (mgr W. Gluziński), oraz opracowanie materiałów do dziejów Krakowa w zbiorach wrocławskich (dr J. Demel). W ramach opracowań naukowych wykonanych indywidualnie przez członków Działu oddano do druku do przygotowywanego Rocznika Muzeum Śląskiego artykuły: *Zbiory sfragistyczne Muzeum Śląskiego. Ich wartość naukowa i artystyczna* (M. Haisig) i *Mecenat kulturalny Jana Turzona* (J. Smacka). Z inicjatywy innych instytucji wykonano następujące prace: *Sfragistyka — część ogólna*, przygotowana dla Instytutu Historii PAN (M. Haisig); *Podstawy gospodarcze powstania miasta Olawy* (W. Gluziński). *Dokumentacja historyczna zachowanego odcinka dawnych obwarowań miejskich Krakowa* (J. Demel). Opublikowano artykuł *Wytwory ślusarskie odkryte w Opolu na Śląsku* M. Haisiga (Materiały Wczesnośredniowieczne, XII).

Dział Etnograficzny prowadził w okresie sprawozdawczym prace naukowo-badawcze związane przede wszystkim z eksploracją terenu. Dzięki uzyskaniu subwencji z Prezydium WRN objęto badaniami penetracyjnymi 43 miejscowości w powiatach Bystrzyca, Syców i Wałbrzych. Poza zakupami obiektów etnograficznych celem badań było zdobnictwo metalowe na wsi oraz ustalenie procentowego różnicowania antropogeograficznego obecnej ludności polskiej na wsi kłodzkiej. W wyniku badań zebrano bogaty materiał opisowy i rysunkowy. Ponadto przeprowadzono badania stacjonarne nad zagadnieniem hodowli i rolnictwa w 5 miejscowościach pow. Bystrzyca oraz nad drewnianym budownictwem sakralnym na Dolnym Śląsku; uzyskano pełną inwentaryzację trzech obiektów zabytkowych w pow. Syców. Badania terenowe prowadził kustosz Działu mgr L. Itman. W ramach przygotowań do publikacji o zbiorach etnograficznych Muzeum Śląskiego opracowano 50 obiektów etnograficznych.

W Dziale Rzemiosł Artystycznych prowadzone były prace źródłowo-dokumentacyjne, dotyczące m. in. zagadnień: tkaniny osiemnastowiecznej, renesansowych intarsji stolarskich we Wrocławiu, ceramiki śląskiej XVI—XVIII w. oraz jej związków z Czechami i Łużycami. Do Rocznika Muzeum Śląskiego opracowano artykuły: *Fajansowa plastyka figuralna w Prószkowie i Kamionka bolesławiecka* (mgr M. Starzewska i mgr A. Ziomecka). W „Kwartalniku Opolskim“ ukazał się artykuł A. Ziomeckiej, *Z zagadnień rzeźby śląskiej na przełomie XV—XVI w.*

W Dziale Sztuki Średniowiecznej kontynuowano prace nad katalogiem zabytków średniowiecznych. Kustosz Działu dr T. Cieński przygotował do druku rozprawę *Z symboliki ikonograficznej śląskich nagrobków piastowskich XIV wieku.*

Dział Malarstwa Polskiego podjął prace nad katalogiem Galerii Malarstwa Polskiego oraz nad śląskimi epitafiami malowanymi w XVI w. Do Rocznika Muzeum Śląskiego przygotowano artykuły o Alojzym Reichanie i rysunkach wrocławskich Mützla (mgr M. Wójciak i mgr B. Steinborn).

Dział Naukowo-Oświatowy przystąpił do pracy zespołowej z zakresu dydaktyki muzealnej pt. *Muzeum a szkoła*. W związku z tematem przeprowadzono w kilkunastu ośrodkach szkolnych specjalne badania ankietowe.

Na odcinku upowszechniania zbiorów muzealnych oraz popularyzacji sztuki i kultury działalność Muzeum koncentrowała się głównie w pracach Działu Naukowo-Oświatowego. W przeciwieństwie do lat ubiegłych zmniejszono wydatnie

ilość podejmowanych akcji oświatowych (odczytowej i wystawienniczej), dążąc do podniesienia jakości oraz wprowadzając nowe formy pracy popularyzatorskiej w postaci organizowanych kursów z historii sztuki. Przygotowane przez Dział wystawy oświatowe gościły w 60 ośrodkach Wrocławia i innych miast śląskich. Kontynuowano akcję popularyzatorską za pośrednictwem artykułów prasowych i pogadek radiowych. Wprowadzono również wyświetlanie filmów z historii sztuki w sali odczytowej Muzeum Śląskiego. W ramach Międzynarodowego Tygodnia Muzeów, zaleconego przez Międzynarodową Radę Muzealną przy UNESCO, Dział zorganizował szereg okolicznościowych imprez, mających na celu upowszechnianie muzeów wśród społeczeństwa oraz spopularyzowanie akcji zbierania zabytków.

Do ważnych osiągnięć Muzeum Śląskiego w r. 1956 należy uruchomienie po kilkuletnich staraniach własnej Pracowni Konserwatorskiej, która podjęła działalność w lipcu tegoż roku, a po uzyskaniu odpowiedniego wyposażenia w sprzęt i narzędzia przystąpiła do akcji ratowania i zabezpieczania niszczących od lat zabytków. Już w pierwszym półroczu swego istnienia dwuosobowy zespół Pracowni zdołał przeprowadzić konserwację kilkunastu cenniejszych zabytków, w tym kilka z XV w.

W okresie sprawozdawczym zbiory wzrosły o 590 pozycji, w tym 8 darów i 77 obrazów z rewindykacji z ZSRR. Przyjęto w depozyt 230 eksponatów muzealnych, wypożyczono 104, z czego połowę dla Filmu Polskiego.

Frekwencja zwiedzających wystawy Muzeum Śląskiego oraz Oddziału w Starym Ratuszu wyniosła 306 666 osób.

Marian Haisig

Z ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNEGO WE WROCŁAWIU

PRZYCZYNKI DO DZIEJÓW WSI W ŚWIETLE USTAWODAWSTWA BISKUPIEGO NA ŚLĄSKU W XVI WIEKU

Spośród wielu kategorii źródeł do dziejów wsi śląskiej, jakie spotykamy w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, na szczególną uwagę zasługują, jak wskazałem już na to w innym miejscu¹, kodeksy zawierające ustawy i rozporządzenia biskupie². Większość tych rozporządzeń dotyczy uregulowania stosunków w rozległych dobrach biskupich na Śląsku. Te zupełnie dotąd nie wyzyskiwane w badaniach naukowych źródła rzucają wcale ciekawe światło na szereg problemów życia społeczno-gospodarczego wsi śląskiej w XVI w. Przykładowo podaję z nich poniżej garść szczegółów.

Ustawy i rozporządzenia biskupie mają na celu przede wszystkim zabezpieczenie ekonomicznych przywilejów biskupa, jako feudała, w jego dobrach. Dotyczy to zwłaszcza uprawnień feudalnych w zakresie młynarstwa i piwowarstwa. W dobrach biskupich obowiązywała zasada, że nikt nie może zajmować się na własną rękę przemiałem zboża, o ile nie posiada specjalnego zezwolenia biskupa. Chłopi mogli dokonywać przemiału tylko w młynach należących do biskupa, przy czym musieli pozostawiać w młynie dużą część przywiezionego do przemiału zboża tytułem obowiązkowego odsypu. Młyny stanowiły źródło bardzo dużych docho-

¹ Por. B. Tur o ń, *Materiały do dziejów wsi śląskiej XV—XVIII wieku w Oddziale Rękopisów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu* (Sobótka, 1956, z. 2, s. 311—317).

² Są to kodeksy w Dziale Rękopisów oznaczone sygnaturami: IIe — 1; IIe — 3; IIe — 10; IIe — 15.